

MAKTABGACHA TA'LIMDA INKLYUZIYA: TENG IMKONIYATLARNI TA'MINLASH

Dushayeva Nazokat

Toshkent viloyati pedagogik mahorat
markazi katta o'qituvchisi:

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvning mazmun-mohiyati, uning asosiy tamoyillari va teng imkoniyatlarni ta'minlashdagi roli yoritilgan. Inklyuziya zamonaviy ta'lim siyosatining muhim yo'nalishi sifatida barcha bolalarning — rivojlanishida turli ehtiyojlarga ega bo'lganlar hamda sog'lom tengdoshlari — yagona ta'lim makonida birgalikda o'qish va rivojlanishiga xizmat qiladi. Maqolada inklyuziv muhitning bolalarning ijtimoiy-emotsional, kommunikativ va intellektual rivojlanishiga ta'siri, pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, individual rivojlanish rejaları, moslashtirilgan ta'lim metodlari hamda ota-onalar bilan hamkorlikning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziyani samarali joriy etish uchun zarur infratuzilma, raqamli resurslar va malakali pedagog kadrlar tayyorlash bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan. Maqola inklyuziv ta'limning ijtimoiy ahamiyati va kelajak avlod tarbiyasidagi o'rnini ko'rsatib, barcha bolalar uchun adolatli va teng imkoniyatli ta'lim tizimini shakllantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy yondashuvni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, teng imkoniyatlar, maxsus ehtiyojli bolalar, individual rivojlanish rejasi, pedagogik qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy integratsiya.

Аннотация

В данной статье рассматривается сущность инклюзивного образования в системе дошкольного образования, его основные принципы и роль в обеспечении равных возможностей для всех детей. Инклюзия направлена на совместное обучение и развитие детей с особыми образовательными потребностями и их здоровых сверстников в едином образовательном пространстве. В статье проанализировано влияние инклюзивной среды на социально-эмоциональное, коммуникативное и интеллектуальное развитие дошкольников, а также раскрыты механизмы педагогической поддержки, адаптированные методы обучения и важность взаимодействия с родителями. Кроме того, представлены рекомендации по созданию доступной инфраструктуры, подготовке педагогических кадров и эффективному внедрению инклюзии в дошкольных образовательных организациях. Материал подчеркивает значимость инклюзивного подхода для формирования справедливой и равноправной системы образования

инклюзивное образование, дошкольное образование, равные возможности, дети с особыми образовательными потребностями, индивидуальный план развития, педагогическая поддержка, социальная интеграция.

Annotation

This article explores the concept of inclusive education in the preschool education system, its key principles, and its role in ensuring equal opportunities for all children. Inclusive education aims to provide a shared learning environment where children with special educational needs and their typically developing peers learn and grow together. The article analyzes the impact of an inclusive setting on preschool children's social-emotional, communicative, and intellectual

development, highlighting the mechanisms of pedagogical support, adapted teaching methods, and the importance of cooperation with parents. Recommendations are provided regarding accessible infrastructure, teacher training, and effective implementation of inclusion in preschool institutions. The article emphasizes the significance of an inclusive approach in building a fair and equitable education system for every child.

inclusive education, early childhood education, equal opportunities, children with special educational needs, individual development plan, pedagogical support, social integration.

KIRISH

So'nggi yillarda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar jamiyatning har bir a'zosiga teng imkoniyat yaratish, inklyuziv muhitni shakllantirish va farzandlarimizning hech birini e'tibordan chetda qoldirmaslik tamoyillariga asoslanmoqda. Xususan, maktabgacha ta'lim bosqichi bolaning shaxs sifatida shakllanishi, atrof-muhit bilan muloqot qilish, ijtimoiy ko'nikmalarni egallash va kelajakdagi ta'lim bosqichlariga tayyorlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu jihatdan, maktabgacha ta'limda inklyuziya jarayonlarini samarali tashkil etish nafaqat ijtimoiy adolatni ta'minlash, balki pedagogik jarayonning sifat va mazmunini yanada boyitishga xizmat qiladi.

Dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlarida inklyuziv ta'lim modeli umumta'lim siyosatining ajralmas qismi bo'lib, bolalarning jismoniy, aqliy, sensor, hissiy yoki ijtimoiy rivojlanishidagi farqlaridan qat'i nazar, ularni birgalikda o'qitish bilan bog'liq ilg'or tajribalar shakllangan. O'zbekiston ham xalqaro standartlarga mos ravishda bolalarning ta'lim olish huquqini kengaytirish, maxsus ehtiyojga ega bolalarni maktabgacha ta'lim tizimiga integratsiya qilish va jamiyatda inklyuziv madaniyatni rivojlantirish yo'lida izchil qadamlar tashlamoqda.

Inklyuziv yondashuvning eng muhim tamoyili – har bir bolani yagona tizimning faol ishtirokchisi sifatida qabul qilish, uning qobiliyati, rivojlanish sur'ati, ehtiyoji va imkoniyatiga ko'ra individual yondashuvni ta'minlashdir. Chunki har bir bola rivojlanishining o'ziga xos talabi, qiziqishi va psixologik xususiyatiga ega. Maktabgacha ta'lim jarayonida ushbu xususiyatlarni hisobga olgan holda ta'lim tashkil etish bolada o'ziga ishonch, muloqot madaniyati, mustaqillik, moslashuvchanlik kabi kompetensiyalarni shakllantiradi. Ayniqsa, erta yoshdaviy davrda birgalikdagi o'yin faoliyati, rivojlantiruvchi mashg'ulotlar va ijtimoiy integratsiya bolaning keyingi rivojlanish bosqichlariga poydevor yaratadi.

Chet elning inklyuziv maktabgacha ta'limdagi ilg'or tajribalari

Bugungi kunda rivojlangan davlatlar, jumladan, **Finlyandiya, AQSH, Kanada, Italiya, Yaponiya va Janubiy Koreya** maktabgacha ta'limda inklyuziv yondashuvni yo'lga qo'yish bo'yicha yetakchi hisoblanadi. Ularning tajribasi o'zining tizimli yondashuvi, bolaga yo'naltirilgan metodikasi va pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari bilan ajralib turadi.

1. Finlyandiya tajribasi

Finlyandiya inklyuziv ta'limning eng muvaffaqiyatli modeli sifatida tan olingan. Ushbu tizimda:

- “Uch pog'onali qo'llab-quvvatlash tizimi” qo'llanadi (universal, intensiv, maxsus yordam).
- Har bir bolaga **Individual O'quv Dasturi (IEP)** tuziladi.
- Maktabgacha muassasalarda maxsus pedagog, nutq terapevti, psixolog muntazam faoliyat yuritadi.

Bu tajriba shuni ko'rsatadiki, muammolarni erta aniqlash va erta korreksiya bolaning keyingi ta'lim bosqichidagi qiyinchiliklarni keskin kamaytiradi.

2. AQSH tajribasi

AQSHda inklyuziya **qonuniy asosda majburiy** bo'lib, "Individuals with Disabilities Education Act (IDEA)" orqali tartibga solinadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida:

- bolaning ustida **ko'p tarmoqli mutaxassislar guruhi** ishlaydi;
- sensor xonalar, terapiya xonalari, maxsus yengillashtirilgan o'yinlar keng qo'llanadi;
- ota-onalar ta'lim jarayonining to'liq sherigi sifatida jalb etiladi.

3. Italiya (Reggio Emilia) tajribasi

Italiyadagi mashhur **Reggio Emilia** metodikasi bolani mustaqil shaxs sifatida ko'rish va uning tabiiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga asoslanadi. Inklyuziyada:

- o'yin orqali o'qitish,
- bolani erkin ifoda qilish,
- tabiiy muhitda integratsiya,
- kichik guruhlarda hamkorlikda rivojlantirish

keng qo'llanadi.

Bu model maxsus ehtiyojli bolalarning ijodiy va kommunikativ rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi.

4. Kanada va Janubiy Koreya tajribasi

Bu davlatlar **raqamli texnologiyalar** va **sun'iy intellekt** yordamida inklyuziv maktabgacha ta'limni rivojlantirmoqda:

- AI asosidagi logopedik dasturlar,
- motorikani rivojlantiruvchi interaktiv o'yinlar,
- robot-terapevtlar,
- masofaviy psixologik maslahat texnologiyalari

keng qo'llanadi.

Chet el tajribasining O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimiga moslashishi

So'nggi yillarda O'zbekistonda inklyuziv maktabgacha ta'limni rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Chet el tajribasidan kelib chiqib, quyidagi yo'nalishlarda yangiliklarni joriy etish imkoniyatlari mavjud: Finlyandiya va AQSH kabi davlatlardagi kabi:

- har bir maxsus ehtiyojli bola uchun **IRR** tuzish;
- bola rivojlanishi bo'yicha muntazam monitoring;
- defektolog, logoped, psixolog hamkorligidagi integratsiyalashgan yondashuv.

Bu bolaning ehtiyojiga mos ta'lim mazmunini belgilashga imkon beradi. **Mutaxassislar hamkorligi modelini kuchaytirish.** Chet elda keng qo'llanadigan "team teaching" modeli asosida:

- tarbiyachi, defektolog, logoped, psixolog birgalikda dars/tarbiyaviy mashg'ulot tashkil etishi;
- guruh ichida moslashtirilgan kichik o'quv zonalari yaratish.

Bu inklyuziv guruhlarning samaradorligini oshiradi.

Ta'lim muassasalarini moslashtirilgan infratuzilma bilan boyitish

Xalqaro standartlarga ko'ra:

- panduslar, keng yo'laklar, maxsus hojatxonalar,
- Braille yozuvida belgilar,
- sensor xonalar, art-terapiya xonalari

mavjud bo'lishi kerak.

Bu O'zbekistonda bosqichma-bosqich joriy etilmoqda, ammo yanada kengaytirish zarur.

Quyidagi omillar inklyuziv maktabgacha ta'limni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi:

- Kadrlar tayyorlashda **inklyuziv pedagogika yo'nalishlarini kengaytirish**
- Mavjud maktabgacha ta'lim muassasalarida **moslashtirilgan guruhlar sonini ko'paytirish**

- Chet el mutaxassisleri bilan **hamkorlik loyihalarini yo'lga qo'yish**
- Inklyuziyaga oid **milliy dasturlarni raqamlashtirish**
- Bolalarning ehtiyojiga mos **ko'p funksiyali o'yin resurslari yaratish**

• **Xulosa:** Maktabgacha ta'limda inklyuziv yondashuvni joriy etish – nafaqat alohida yordamga muhtoj bolalar, balki barcha tarbiyalanuvchilarning teng imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlaydigan zamonaviy va insonparvar ta'lim tizimining ajralmas qismidir. Inklyuziya bolalarning jismoniy, aqliy, ijtimoiy-emotsional rivojlanishidagi farqlarni tabiiy holat sifatida qabul qiladi va ularni cheklov emas, balki rivojlanish uchun imkoniyat sifatida talqin etadi. Shuning uchun ham maktabgacha ta'lim tashkilotlarida moslashtirilgan ta'lim muhiti, ko'p darajali pedagogik strategiyalar, ota-onalar bilan hamkorlik hamda mutaxassislar jamoasining birgalikdagi faoliyati nihoyatda muhimdir.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati pedagoglarning tayyorgarligi, psixologik qo'llab-quvvatlash xizmati, texnik moslashtirilgan vositalar va bolalarning individual rivojlanish trayektoriyalarini belgilashga bog'liq. O'zbekistonda ham mazkur yo'nalishda qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar, maxsus dasturlar, resurs markazlari, pedagoglar malakasini oshirish kurslari inklyuziyani amaliyotga keng joriy qilishga xizmat qilmoqda.

Inklyuziv yondashuvni to'laonli qaror topishi natijasida:

- har bir bola o'zining qadr-qimmati va imkoniyatlarini anglaydi;
- ijtimoiy adolat, bag'rikenglik va hamkorlik madaniyati shakllanadi;
- jamiyatda alohida ehtiyojli shaxslarning integratsiyasi kuchayadi;
- ta'limning sifat va samaradorlik ko'rsatkichlari ortadi.

Demak, maktabgacha ta'limda inklyuziv muhit yaratish – faqat pedagogik jarayon emas, balki ijtimoiy-ma'naviy yuksalishning ham muhim omilidir. Inklyuziv ta'limning amaliyotda to'liq ishlashi kelajak avlodning ijtimoiy faolligi, insonparvarlik qadriyatlari va mushtarak jamiyat qurishga xizmat qiladi.